

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ІНВЕСТУВАННЯ ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Постановка проблеми. В ринкових умовах господарювання конкурентоспроможність підприємств та їх продукції визначальною мірою опосередкована наявністю інноваційних технологій та техніки. Перехід на інноваційну модель розвитку гальмується дефіцитом коштів для розширеного відтворення основних засобів виробництва. Фінансовий стан багатьох підприємств, в тому числі харчової промисловості, характеризується нестачею власних коштів і вимагає пошуку джерел інвестиційних ресурсів з метою забезпечення стратегії діяльності та подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить актуальність проблеми інвестування, зокрема, обґрунтування фінансування інвестиційних проектів за рахунок різних джерел. Однозначно перевага надається фінансуванню за рахунок внутрішніх джерел: Бланк І.А., Бойчик І.М., Крисанов Д.Ф., Майорова Т.В., Мешков В., Остапенко В., Савчук В.П. та ін. [1]. Стосовно внутрішніх джерел інвестування найчастіше виникають питання щодо напрямків використання прибутку: Зятковський І.В., Поддєрьогін А.М., Савченко А. та ін. [2]. Щодо амортизаційних відрахувань автори найчастіше приділяють увагу доцільності тих чи інших методів нарахування амортизації та недостатності цих відрахувань навіть для потреб простого відтворення: Буряк Л.Д., Бланк І.А., Зятковський І.В., Майорова Т.В., Огійчук М., Устенко О. та ін. [3]. Оскільки проблема не може бути вирішена вибором методу нарахування амортизації, вважаємо за необхідне дослідити інші способи збільшення коштів власних джерел для інвестування процесів відтворення.

Основними цілями статті є обґрунтування:

- способів доцільового використання амортизаційних відрахувань з метою збільшення загальних обсягів амортизаційного фонду;
- напрямків використання чистого прибутку з метою його максимального залучення до забезпечення процесів відтворення.

Результати проведеного дослідження. Інвестиційне забезпечення відтворювальних процесів, як правило, передбачає певну послідовність дій: визначення потреби в інвестиційних ресурсах; аналіз джерел їх формування; безпосереднє формування інвестиційних ресурсів шляхом максимізації власних коштів, через механізм залучення та запозичення; вибір методів фінансування та оптимізація джерел.

Потреба в інвестиційних ресурсах підприємства, яке здійснює розширене відтворення, у тому числі інноваційне техніко-технологічне оновлення основного капіталу, як правило, зводиться до поповнення таких видів активів: основних засобів, нематеріальних активів, запасів товароматеріальних цінностей для забезпечення операційної діяльності та інших видів активів. Дана потреба в інвестиційних ресурсах залежить від обраної підприємством стратегії розвитку, галузевих особливостей, кон'юнктури на ринку даних активів тощо. Особливістю сучасного процесу відтворення основних засобів є та, що воно здійснюється з метою підвищення конкурентоспроможності підприємства, а отже вимагає упровадження технологічних та технічних інновацій та організацію випуску продуктів з інноваційними характеристиками. Отже, інвестування такого розширеного відтворення основних засобів має здійснюватися в комплексі відповідно з конкретними напрямками виробничої діяльності підприємства. За таких умов потрібні значні суми коштів, яких більшість підприємств не мають на своїх рахунках. Традиційно джерелами формування власних інвестиційних ресурсів підприємства є внутрішні (частина чистого прибутку, амортизаційні відрахування, кошти від реалізації вибуваючи необоротних активів, іммобілізована у інвестиції надлишкова сума власних оборотних активів) та зовнішні джерела (емісія акцій, залу-

чення додаткового пайового капіталу, асигнування з бюджетів та не державних фондів тощо). Далі підприємства, як правило, переходять до формування позикових інвестиційних ресурсів підприємства за рахунок таких джерел: довгострокові кредити банків, кредити і позики небанківських фінансових закладів, державні кредити (цільові та пільгові), фінансовий лізинг, облігаційні позики тощо [4].

В нинішніх умовах більшість підприємств у наслідок нестабільного фінансового стану не мають можливості співпрацювати з фінансово-кредитними установами в напрямку отримання кредитів. Тому вони змушені задовольняти потреби в інвестиціях на основний капітал переважно за рахунок власних коштів (див. табл. 1), яких недостатньо за звичайних умов господарювання, хоча їх динаміка свідчить про щорічне зростання, зокрема за останні чотири роки – у два рази (див. табл. 2).

Зауважимо, що за останні роки у складі капітальних вкладень підприємств переробної сфери АПК найбільшу частку – 51% – становили амортизаційні відрахування, прибуток – 32,5%, бюджетні кошти – 1,4%, інші залучені кошти, а також кредитні ресурси та майнові внески – 15,1% [5]. Отже, за рахунок внутрішніх джерел фінансувалось понад 80% капіталовкладень.

Таблиця 1. Структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування в Україні [6, с. 223]

(відсотків до загального обсягу)

Джерела фінансування	2000	2001	2002	2003	2004
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у тому числі за рахунок					
коштів державного бюджету	5,1	5,4	5,0	7,0	10,5
коштів місцевих бюджетів	4,1	4,1	3,7	4,1	4,7
власних коштів підприємств та організацій	68,6	66,8	65,8	61,4	61,7
коштів іноземних інвесторів	5,9	4,3	5,6	5,5	3,6
кредитів банків та інших позик	1,7	4,3	5,3	8,2	7,6
інших джерел фінансування	14,6	15,1	14,6	13,8	11,9

Таблиця 2. Динаміка інвестицій в основний капітал по Україні [6, с.222, 223]

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2004 до 2000
Інвестиції в основний капітал (у фактичних цінах), млн. грн.	23629	32573	37178	51011	75714	2,2 разів
у тому числі за рахунок власних коштів підприємств та організацій	16198	21770	24470	31306	46685	2,0 разів
Індекси інвестицій в основний капітал до попереднього року, %	114,4	120,8	108,9	131,3	128,0	x
Індекси інвестицій в основний капітал за рахунок власних коштів підприємств та організацій до попереднього року, % ¹	...	117,8	108,6	120,8	129,7	x

Однак, підприємства відчують дефіцит фінансових ресурсів і змушені запозичати кошти або використовувати інші механізми накопичення, залучення та запозичення, у тому числі з використанням сучасних фінансових технологій. Загальна характеристика джерел інвестування свідчить, що при інвестуванні підприємства в першу чергу віддають перевагу внутрішнім джерелам формування власних інвестиційних ресурсів, серед яких найбільш вагомими є чистий прибуток та амортизаційні відрахування. Для невеликих недержавних підприємств зовнішні джерела формування власних інвестиційних ресурсів (емісія акцій, додатковий пайовий капітал тощо) є мало реальними і ризикованими.

У випадку нестачі внутрішніх джерел для формування власних інвестиційних ресурсів підприємства переходять додатково до формування позикових інвестиційних ресурсів. В останньому випадку найбільш вигідним варіантом теоретично є лізинг, але на сьогодні він більш-менш реально доступний для сільгоспвиробника, а в деяких галузях (наприклад, пивоварна, виробництво безалкогольних напоїв, лікєро-горілчана, виноробна тощо) він не знайшов свого застосування (очевидно з причин сильної конкурентної боротьби на ньому та (або) наявності платоспроможних підприємств-гігантів).

¹ Розраховано за даними: Статистичний щорічник України за 2004 р. – К.: Видавництво "Консультант", 2005. – С. 73, 222, 223

Враховуючи ці та інші чинники (галузеві особливості операційної діяльності, розмір підприємства, вартість капіталу, свобода вибору джерел фінансування, міра прийняттого ризику тощо) перейдемо до аналізу доступності та можливості збільшення інвестиційних ресурсів із внутрішніх джерел.

Про фактичну пріоритетність самофінансування інвестиційних процесів свідчить переважання власних коштів підприємств та організацій в структурі джерел фінансування інвестицій в основний капітал (див. табл. 1). Як правило при формуванні внутрішніх джерел інвестування виділяють серед їх складових в першу чергу амортизаційні відрахування та прибуток підприємства. При цьому прибуток (чистий прибуток) вважають найчастіше основним джерелом інвестиційного самофінансування. Підтвердженням цього може бути те, що підприємство в ринкових умовах має більше власних можливостей щодо збільшення прибутку (від усіх видів діяльності), ніж амортизаційного фонду. Крім того, підприємство має можливість у випадку необхідності тимчасово відмовлятися від певних напрямків використання чистого прибутку на користь інвестування власного розвитку. Отже, саме прибуток серед власних джерел фінансування має сформувати так звані активні інвестиції, що забезпечують підвищення конкурентоспроможності підприємства за рахунок його техніко-технологічної інноваційної модернізації (хоча варто зауважити, що для вирішення даної проблеми внутрішні джерела найчастіше не є достатніми). Тобто, підприємство має розробити стратегію підвищення прибутковості. А основним напрямком такої стратегії для виробничого підприємства є виробництво інноваційної конкурентоспроможної продукції із застосуванням інноваційних технологій та техніки, що вимагатиме значних обсягів фінансування. Отже знову повертаємось до проблеми нестачі фінансових коштів. Враховуючи поки що невисокий рівень прибутковості, для більшості підприємств, у тому числі харчової промисловості, основним джерелом власних ресурсів є амортизаційні відрахування.

Сучасна законодавча база на практиці в бухгалтерському обліку не передбачає накопичення амортизаційного фонду. Проблема його формування має бути віднесена до компетенції управлінського обліку і підпорядкована загальним цілям підприємства, в тому числі – техніко-технологічному розширеному відтворенню основних засобів.

Розглянемо три варіанти формування амортизаційного фонду:

I. Здійснюється щорічне накопичення амортизаційних відрахувань у амортизаційному фонді.

$$AB_i^I = \sum_{t=1}^n OЗ_t * \frac{НА_i}{100}, \quad (1)$$

де AB_i^I - сумарні амортизаційні відрахування по основних засобах i -тої групи податкового обліку за період їх функціонування;

i – група податкового обліку основних засобів;

t – періоди нарахування амортизації ($t = 1, \dots, n$);

$OЗ_t$ – база для нарахування амортизації (перший період – первісна вартість, далі – залишкова);

$НА_i$ – норма амортизації для відповідної групи податкового обліку основних засобів.

II. Амортизаційні відрахування вкладаються в банк на депозит, а на момент потреби у відтворенні як амортизаційний фонд використовуються і амортизаційні відрахування, і наращені проценти по них.

$$AB_i^{II} = \sum_{t=1}^{n-1} AB_{t-1} * (1 + 0,75 * d)^{n-t} + AB_n, \quad (2)$$

де AB_i^{II} – сума накопиченого амортизаційного фонду за умови його доцільового використання як депозиту;

AB_{t-1} – амортизаційні відрахування попереднього періоду, які є базою для нарахування процентів по депозиту;

d – ставка депозиту, в частках одиниці;

0,75 – коефіцієнт, що враховує оподаткування прибутку.

III. Амортизаційні відрахування використовуються на підприємстві у власному обороті (поповнення оборотних та необоротних активів), в результаті цього вони практично "створюють" чи "забезпечують" підприємству чистий прибуток. Звідси випливає, що було б логічно відповідну частку "заробленого" чистого прибутку занести в амортизаційний фонд.

$$AB_i^{III} = \sum_{t=1}^n \sum_{t=1}^{t-1} AB_{t-1} * Кра_t, \quad (3)$$

де AB_i^{III} – сума накопиченого амортизаційного фонду за умови його доцільового використання в активах підприємства як фінансового ресурсу;

$Кра_t$ – коефіцієнт рентабельності активів за t -тий період або середнє значення коефіцієнту за останні роки.

Зауважимо, що можливо при третьому варіанті коефіцієнт рентабельності активів замінити процентною ставкою по кредитах, оскільки в даному випадку підприємство уникає плати за кредит, використовуючи умовно власні амортизаційні відрахування не лише як короткостроковий, але й як довгостроковий кредит. Тим більше, що на такий кредит не завжди може розраховувати підприємство з нестабільним фінансовим станом, і воно змушене було б звертатись за фінансовою підтримкою до кредитних спілок, фінансових груп тощо.

Варто зауважити, що підприємства мають враховувати додатково конкретні умови господарювання. Так, якщо є потреба в поповненні оборотних активів, і не вистачає на ці цілі коштів з чистого прибутку, то вибір між дру-

гим та третім варіантами буде на користь останнього, оскільки короткострокове кредитування здійснюється за ставкою приблизно 21 % річних, а ставка по депозитах в банку коливається в межах 14÷16%. Якщо врахувати, що отримані депозити є прибутком і підлягають оподаткуванню, то їх вигода стає ще меншою: $(14\div 16\%)*0,75 = 10,5\div 12\%$ (при ставці податку на прибуток – 25%). Тобто за потреби збільшення оборотних активів вкладання на депозити амортизаційних відрахувань з паралельним короткостроковим кредитуванням не доцільне. Для ряду підприємств, у тому числі харчових, не характерні явні темпи зростання обсягів виробництва, а отже і поповнення оборотних коштів, тому на практиці можливий другий варіант створення амортизаційного фонду. В табл. 3 подані результати здійснених розрахунків та порівняльні характеристики різних варіантів накопичення амортизаційного фонду для основних засобів чотирьох груп податкового обліку. При розрахунках здійснено деякі припущення:

- термін часу (роки) взято на рівні рекомендованих (в технічній, спеціальній та науковій літературі) термінів служби основних засобів (відповідно 25, 5, 10 та 5 років для чотирьох груп податкового обліку основних засобів);
- підхід до нарахування амортизаційних відрахувань здійснено згідно вимог податкового обліку – від залишкової вартості;
- з метою спрощення розрахунків норми амортизаційних відрахувань кварталні 2, 10, 6 та 15% по чотирьох групах податкового обліку [7] перераховані на річні від залишкової вартості на початок року: 7,76%, 34,39%, 21,92% та 47,80%;
- розрахунки велись на умовну суму основних засобів, а саме на 1 тис. грн, що дозволяє отримати певні "нормативні" значення, а також дає можливість порівняти між собою усі три варіанти;
- для розрахунків по другому варіанту прийнято нинішню серед-

ню ставку депозиту 15% та існуючу ставку оподаткування прибутку підприємств 25% (тоді очікувані надходження: $15\% \cdot 0,75 = 11,25\%$);

- для розрахунків по третьому варіанту було взято умовний коефіцієнт рентабельності активів: 0,06 або 6,00%;
- грошові потоки додатково не дисконтувались, оскільки їх надходження по трьох варіантах більш-менш ритмічні і операція дисконтування не вплине на результат вибору варіанту використання амортизаційного фонду; крім того, нас цікавить конкретна сума накопиченого амортизаційного фонду для певного виду основних засобів на кінець його орієнтовного терміну служби, а отже, дисконтування тут не доцільне;
- темп інфляції протягом орієнтовного терміну служби також не враховується, оскільки мова йде про суми грошових коштів, які будуть використовуватись на відтворення основних засобів. В даному випадку необхідно прогнозувати очікувану ціну цих основних засобів з урахуванням темпу інфляції та удосконалення інноваційних параметрів даного обладнання.

Таблиця 3. Результати розрахунків різних варіантів накопичення амортизаційного фонду для основних засобів

Група податкового обліку основних засобів	Період, прийнятий для розрахунків, років	Амортизаційний фонд в розрахунку на 1 тис. грн. основних засобів		
		амортизаційні відрахування (I варіант)	амортизаційні відрахування з надходженнями по депозиту (15% річних) (II варіант)	амортизаційні відрахування з нарахуваннями чистого прибутку ($K_{ра}=0,06$) (III варіант)
1	20	801,21	3361,4	1376,88
2	5	878,42	1192,46	1023,94
3	10	915,78	1863,44	1262,2
4	5	961,24	1348,08	1139,09

За результатами здійснення розрахунків очевидно, що більш доцільним є другий варіант (за умови, що немає додаткової потреби в короткострокових кредитах), на другій позиції – третій варіант. Перший варіант є базовим для порівняння і наперед не вважається кращим.

Отримані результати є практично нормативами, за якими можна розрахувати очікуваний амортизаційний фонд .

З табл. 3 видно, що найвигіднішим є доцільове використання амортизаційних відрахувань шляхом вкладання їх на депозит, а як інший варіант (у випадку необхідності поновлення оборотних активів чи активів взагалі) доцільно використовувати амортизаційні відрахування в загальному господарському обороті з подальшим нарахуванням до амортизаційного фонду відповідної частки чистого прибутку (управлінський облік).

Стосовно використання чистого прибутку підприємства для забезпечення процесів відтворення слід зауважити, що окрім традиційного спрямування коштів у фонд розвитку підприємства і запропонованого нами відрахування чистого прибутку до накопиченого амортизаційного фонду (див. вище варіант III), можливе його застосування шляхом залучення коштів через системи участі працівників у прибутках підприємства та залучення працівників до участі в капіталі [8, с. 158], а саме:

- використання частини дивідендів (виплат з прибутку по паях) для подальшого придбання акцій (паїв);
- використання фонду споживання (заохочення) або його частини для створення так званої "робочої власності".

Останнє передбачає відстрочення виплат під певні проценти і певну акумуляцію коштів з подальшим їх поверненням через певний період часу або при звільненні чи виході на пенсію. Тут можуть бути задіяні загальноприйняті методи нарахування простих і складних відсотків. Вище перераховані схеми вимагають згоди працівників, прийняття відповідного рішення і внесення його до колективного договору. На практиці ці схеми дають очевидні виго-

ди і для підприємства: воно акумулює частину чистого прибутку і використовує її для інвестування відтворювальних процесів, і для працівника: він практично вкладає кошти на "депозит" підприємству під складні (чи прості) відсотки причому не у віртуальну комерційну кредитно-фінансову структуру, а у своє підприємство, яке забезпечує ці вкладення реальними активами. Зауважимо, що так звані "робочі фонди" створюються на підприємствах зарубіжних країн (США, Великої Британії, ФРН, Франції, Нідерландів), при цьому вони мають суттєву підтримку з боку держави, а саме – податкові пільги аж до звільнення від оподаткування.

Викладені напрямки збільшення коштів власних джерел для інвестування процесів відтворення основних засобів подані на рис. 1.

Висновки. Сучасна практика господарювання в ринкових умовах вимагає від підприємств постійного економічного зростання та забезпечення конкурентоспроможності, що, в свою чергу, потребує розширеного відтворення основних засобів, а саме їх техніко-технологічного оновлення. При цьому найвигіднішим та найдоступнішим для підприємства є використання власних джерел інвестування. Структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування в Україні свідчить про переважання власних коштів підприємств та організацій (понад 61% протягом останніх п'яти років). При цьому спостерігається щорічне зростання суми цих коштів, зокрема в 2004р. обсяг власних коштів підприємств та організацій зріс порівняно з 2000р. у два рази. Щоб і надалі збільшувати "ємність" власних джерел інвестування необхідно використовувати сучасні фінансові технології, в даному випадку мова йде про доцільове використання амортизаційних відрахувань як фінансового ресурсу з поступовим накопиченням амортизаційного фонду (управлінський облік). Доцільове використання може бути здійснене або через вкладення амортизаційних відрахувань на депозит (з нарахуванням процентів по ньому до амортизаційного фонду), або шляхом використання для власних потреб підприємства з метою відмови від короткострокових

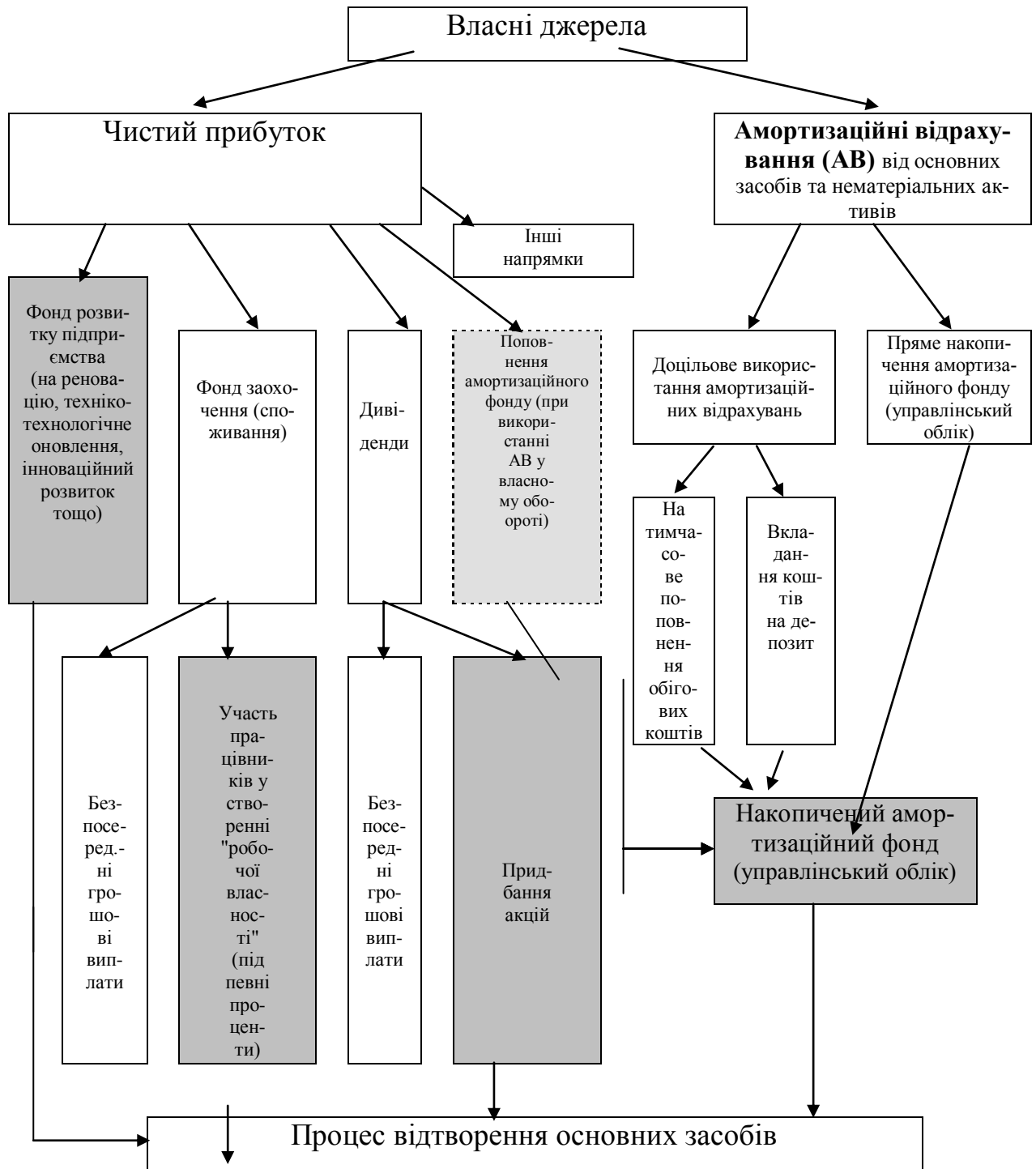

Рис. 1. Схема збільшення коштів власних джерел для інвестування процесів відтворення

кредитів (з нарахуванням на амортизаційні відрахування і віднесенням до

амортизаційного фонду частини чистого прибутку відповідно до рівня рентабельності активів).

В напрямку збільшення частки чистого прибутку для інвестування у відтворювальні процеси необхідно поряд із створенням фонду розвитку підприємства застосовувати різні способи залучення працівників до участі в капіталі: конвертація частини дивідендів у акції з подальшою виплатою дивідендів по них, накопичення частини фонду заохочення на спеціальних "рахунках" працівників з виплатою певних відсотків по них, що дозволить залучати додаткові кошти на відтворення практично у межах власних джерел.

Список використаних джерел

1. Бланк И.А. Управление инвестициями предприятия. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2003. – С. 142; Бойчик І.М. Фінансово-кредитні та нематеріальні ресурси підприємства// Бойчик І.М., Харів М.С., Хопчан М.І., Піча Ю.В. Економіка підприємства: Навч. посібник – К.: Каравела, 2001. – С. 118; Крисанов Д.Ф. Програми розвитку регіональних АПК і державне регулювання їх інвестиційного забезпечення // Вісник Українського державного університету водного господарства та природокористування, випуск 2, частина II. – Рівне, 2004. – С. 66-71; Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – С. 263; Остапенко В., Мешков В. Собственные источники инвестиций предприятий // Экономист, 2003. - № 8. – С. 28-36; Савчук В.Л., Прилипко С.И., Величко Е.Г. Анализ и разработка инвестиционных проектов. – К.: "Абсолют – В", "Эльга", 1999. – С. 131.

2. Зятковський І.В. Основний капітал підприємства// Зятковський І.В. Фінанси підприємств: Навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: Кондор. – 2003. – С. 87; Поддєрьогін А.М. Розподіл і використання прибутку// Фінанси підприємств: Підручник/ Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 110; Савченко А., Москалюк Н. Пода-

ток на прибуток підприємств як інструмент інвестиційної політики держави // Економіка України, 2003. - № 3. – С. 22-28.

3. Буряк Л.Д. Фінансове забезпечення відтворення основних засобів// Фінанси підприємств: Підручник/ Кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 326; Зятковський І.В. Основний капітал підприємства// Зятковський І.В. Фінанси підприємств: Навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: Кондор. – 2003. – С. 68; Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – С. 265; Огійчук М., Коваленко В., Кучеренко Л. Амортизаційна політика в сільському господарстві // Економіка України, 2003. - № 4. – С. 49-54; Устинко О. Амортизаційний фонд// Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1. / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр "Академія", 2000. – С. 39, 40.

4. Бланк И.А. Управление инвестициями предприятия. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2003. – С. 140-145.

5. Крисанов Д.Ф. Проблеми оновлення та ефективного використання основного капіталу переробної сфери АПК // Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / Відп. редактор акад. УААН В.М. Трегобчук. – К.: Ін-т економіки НАН України, 2003. – С. 184, 185.

6. Статистичний щорічник України за 2004 р. – К.: Видавництво "Консультант", 2005. – 588 с.

7. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України, прийнятий Верховною Радою України 28 грудня 1994 р. № 334/94 – ВР зі змінами та доповненнями// Відомості Верховної Ради, 1997, № 27. – ст. 8.

8. Грещак М. Г. Внутрішній економічний механізм підприємства: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2001. – 228 с.